

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 113 1992

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Ulf Boëthius

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskript.

ISBN 91-87666-05-07

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Fälths Tryckeri, Värnamo, 1993

Renate Breuninger: *Wirklichkeit in der Dichtung Rilkes*. Frankfurt/M. 1991. (Europäische Hochschulschriften: Reihe 1, Deutsche Sprache und Literatur; Bd. 1224.)

Ämnet för Renate Breuningers arbete – ursprungligen framlagt som doktorsavhandling för Max Bense och Fritz Martini vid universitetet i Stuttgart 1989 – är som framgår av titeln magistralt. Om verkligheten (i någon mening) handlar ju strängt taget allt vad Rilke skrivit, liksom det mesta av allt det som skrivits om diktaren: en mängd undersökningar hade redan för ett halvsekel sedan ägnats åt »Rilkes Kampf um die Wirklichkeit» (Franz Koch, 1940). »Rilke og Virkeligheden» (Steffen Steffensen, 1944) m.m. sådant. Läger man härtill, att Renate Breuninger har ambitionen att inledningsvis (på ca 6 sidor) besvara den väl inte okomplicerade frågan vad verklighet är för något samt att diskutera verklighetsbegreppet i det västerländska tänkandet alltifrån Aristoteles till Kant, Nietzsche och Peirce, måste valet av objekt för avhandlingen sägas vara ambitiöst.

RB väljer till sist att reservationslöst ansluta sig till sin lärare Max Benses bestämning av »verklighet» i konstnärliga sammanhang: »Das Kunstwerk hat eine eigene Wirklichkeit: 'Eigenrealität'. Diese ist eine andere Realität als die der Aussenwelt» (s. 17). På något sätt klingar denna lakoniskt formulerade – enligt RB »semiotiska» – definition välbekant. Men det är väl så sant som det är sagt.

Ett av problemen med boken är emellertid, att detta förblir en föga förpliktigande läpparnas trosbekännelse. I själva verket har arbetet mycket litet, om ens något, med semiotisk analys att göra. Det är fråga om en ganska konventionell idéanalytisk samt (i viss mån) idéhistorisk och biografisk studie, i vilken de behandlade texterna avpressas ett parafraiserbart tankeinnehåll, ett budskap, en världsåskådning. Någon distinktion mellan konstverk, språk och värld upprätthålls – trots de inledande metoddeklarationerna – knappast i textinterpretationerna.

Det är inte bara så att biografiska dokument (brevuttalanden o.dyl.), skrifter om bildkonst (Rodinboken och boken om Worpstedemålarna m.m.) och konstnärligt organiserade texter av RB används på i princip samma sätt, som källor för registreringen av Rilkes världsåskådning och estetik. Rilkes dikter förutsätts därjämte ofta direkt avspegla »världen», »verkligheten», »die Realität der Aussenwelt». De får reflektera biografiska omständigheter eller uttrycka erfarenheter av en yttre verklighet: temat om storstaden i *Das Buch von der Armut und vom Tode* är, heter det (s. 83), »Ergebnis von Rilkes Konfrontation mit Paris» 1902–03; prosafragmentet »Das Testament» från 1920 förankras i erfarenheter från världskriget samt i kärleksförbindelsen med den viljestarka Baladine Klossowska, »die liebt und geliebt werden will» (s. 106). Rilkes livslånga brottning med verklighetsproblemet, hans upplevelse av att »das Aussen präntiert ein nicht vorhandenes Inneres» (s. 18) härleds ur förödmjukande barndomsminnen: vid bjudningar i hemmet i Prag klistrade föräldrarna fina-re etiketter på flaskor med enkelt bordsvin.

Även när RB avstår från att anlägga biografiska aspekter och nöjer sig med avläsningar av texternas idéinnehåll kan resultaten ibland bli tämligen triviala. RB:s sammanfattande karakteristik av relationen mellan den mänskliga existensen och naturen i *Die Sonette an Orpheus* kommer den banaliserande parafrasen nära (»Der Mensch lebt nicht mit der Natur, ist von den Jahreszeiten ausgeschlossen, kann ihre Zeichen nicht mehr deuten», s. 127); lika banaliserande förefaller mig exempelvis jämförelsen mellan Rilkes och Paul Celans syn på diktingen: »gemeinsam ist ihnen / ... / der Glaube an die Dichtung als das einzig Bleibende in allem 'Wandel und Gang'» (s. 136f). Flera viktiga frågor lämnas obesvarade av RB eller ges ofullständiga, undanvikande svar. Hur kan språket enligt Rilkes uppfattning på en gång fjärra människan från naturens värld och göra henne delaktig i den »Lebensganzheit», som omfattar såväl människan som naturen (s. 126, 130)? Och hur kan tingen både utgöra sinnliga ekvivalenter för inre erfarenheter och äga ett slags objektiv existens, som ska bevaras i konstverket? Finns det inte åtminstone typologiska analogier mellan Rilkes föreställningar och Husserls fenomenologi (jfr. Käthe Hamburgers »Die phänomenologische Struktur der Dichtung Rilkes», *Rilke in neuer Sicht*, 1971, s. 83–158)?

Ett andra – redan antytt – problem med undersökningen är dess förhållande till tidigare Rilkeforskning. Mycket – i såväl frågeställningar som texturval och analysresultat – känns igen från andra framställningar. RB:s tolkning av Duinoelegierna och Orpheussonetterna anknyter sålunda nära till bl.a. Jacob Steiners och Hermann Mörchens kanoniska arbeten (*Rilkes Duineser Elegien*, 1962, resp. *Rilkes Sonette an Orpheus*, 1958) och redogörelsen för Rilkes relationer till Rodin, Cézanne, Picasso och Klee (s. 151–87) bygger praktiskt taget helt på Herman Meyers uppsatser »Rilkes Cézanne-Erlebnis» samt »Die Verwandlung des Sichtbaren. Die Bedeutung des bildenden Kunst für Rilkes späte Dichtung» (1954, rep. 1957; omtr. i förf:s *Zarte Empirie*, 1963). Också i enskilda textanalyser blir beroendet av föregångarna märkbart: RB:s läsning av »Spätherbst in Venedig» (1908) ger knappast något utöver Bernhard Blumes interpretation av dikten (*Wirkendes Wort* 1960, s. 345–54) och hennes presentation av Rilkes märkliga lyriska förnyelse efter 1922, i *Les Quatrains Valaisans* (1924) och andra stycken, refererar i allt väsentligt till Meyers framställning (*Zarte Empirie*, s. 332ff).

Å andra sidan hänvisar RB redligt till de här nämnda undersökningarna, liksom till ett flertal andra centrala monografier och specialstudier. Hennes bok får därigenom ett odiskutabelt värde som en systematisk sammanfattning av åtminstone en del av den väldiga, ständigt växande och – trots de goda bibliografiska hjälpmedlen – ytterst svåröverskådliga forskningen i ämnet.

Bengt Landgren